Agnieszka SAPA

UWARUNKOWANIA SEKTOROWE ASYMETRII WYMIANY ROLNO-SPOŻYWCZEJ POLSKI Z UNIĄ EUROPEJSKĄ W OKRESIE PRZEDAKCESYJNYM

Wstęp

Podpisanie przez Polskę i wejście w życie w 1992 roku Umowy przejściowej (części handlowej Układu europejskiego) oznaczało włączenie Polski w procesy integracyjne, co wiązało się m.in. z intensyfikacją powiązań handlowych. Przeprowadzana liberalizacja wymiany rolno-spożywczej Polski z Unią Europejską miała mieć charakter asymetryczny, co oznaczało dla polskich artykułów relatywnie szybszy i łatwiejszy dostęp do rynków unijnych. Jednak uwalnianie handlu w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, przeprowadzane w warunkach transformacji systemu społeczno-gospodarczego, skierowało korzyści asymetrii w stronę krajów UE, które zostały rzeczywistymi beneficjentami wymiany.

Celem opracowania jest wskazanie przejawów asymetrii kształtowania się obrotów rolno-spożywczych Polski z Unią Europejską w latach 1992-2001 oraz identyfikacja jej źródeł w relacjach sektora rolno-spożywczego z gospodarką narodową.

1. Przejawy asymetrii w handlu rolno-spożywczym Polski z Unią Europejską

Od roku 1993 wymianę rolno-spożywczą[1] Polski z krajami UE cechuje deficyt oraz asymetria; jej przejawy można przedstawić m.in. za pomocą podstawowych

[1] Artykuły rolno-spożywcze to produkty rejestrowne w stytystyce obrotów handlu zagranicznego według Polskiej Scalonej Nomenklatury Towarowej PCN w sekcjach I-IV. Sekcja I obejmuje zwie-

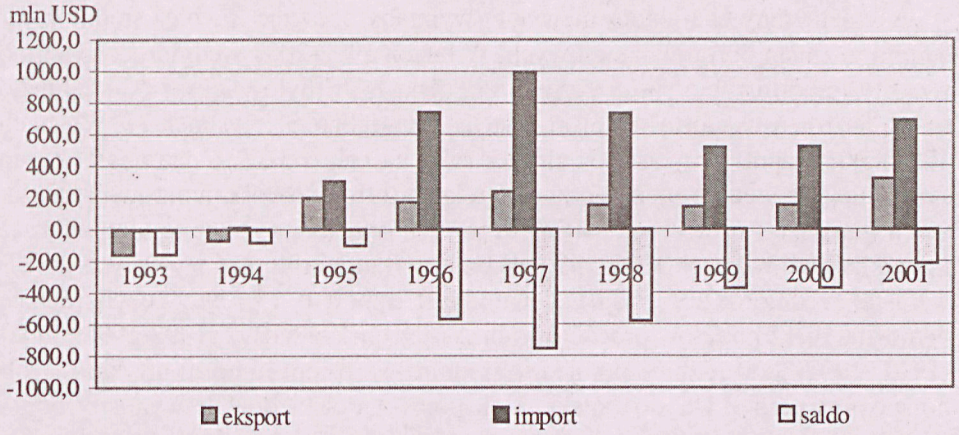
wskaźników dynamiki zjawisk masowych, takich jak przyrosty absolutne, średnioroczne przyrosty strumieni eksportu i importu. Omawiane obroty od 1993 roku charakteryzuje saldo ujemne, które systematycznie wzrastało do 1997 roku, kiedy osiągnęło swój maksymalny poziom blisko – 719 mld USD (por. tabelę 1). Kolejne lata oznaczały zmniejszanie się deficytu, jednak odbywało się to w warunkach nie tylko spadającego importu, ale również obniżania eksportu rolno-spożywczego do UE. W latach 2000-2001 spadkowi ujemnego salda towarzyszył zarówno wzrost importu, jak i eksportu. Okazuje się, że w latach 1992-2001 przyrosty absolutne importu w mln USD w stosunku do 1992 roku były większe od absolutnych przyrostów eksportu (por. rysunek 1). W drugim roku obowiązywania Umowy przejściowej nastąpił równoczesny spadek w cenach bieżących zarówno eksportu, jak i importu rolno-spożywczego do UE. Spadek importu wyniósł 2,7 mln USD i był zdecydowanie mniejszy, blisko sześćdziesięciokrotnie, od spadku eksportu, który wyniósł 159,1 mln USD. W kolejnym roku 1994 nastąpił dalszy spadek eksportu w stosunku do 1992 roku (o 70,9 mln USD), ale przy jednoczesnym wzroście importu (o 11,2 mln USD). Kolejne lata 1995-2001 oznaczały się absolutnymi wzrostami eksportu i importu w porównaniu z 1992 rokiem. Jednocześnie przyrosty te do roku 1997 wykazywały tendencję wzrostową, natomiast w latach 1998-1999 były coraz mniejsze, a w latach 2000-2001 znowu większe. Przyrosty importu w cenach bieżących znacznie przewyższały odpowiednie w eksporcie, i tak w latach 1995-2001 były kolejno 1,52; 4,27; 4,16; 4,78; 3,63, 3,45 i 2,15 razy większe. Takie kształtowanie się strumieni eksportu i importu implikowało systematyczne narastanie od 1993 roku ujemnego salda rolno-spożywczego w cenach bieżących w mln USD, przy czym można zauważyć, ze w latach 1999-2001 kształtowało się ono średnio na poziomie powyżej 335,5 mln USD.

Tabela 1. Obroty rolno-spożywcze Polski z UE w latach 1992-2001 (w cenach bieżących, w mln USD)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Eksport	1135,4	976,3	1064,5	1335,7	1308,5	1374,4	1288,9	1277,4	1286,9	1456
Import	1099,3	1096,6	1110,5	1403,6	1839,3	2093,3	1833,7	1615,2	1622,2	1790
Saldo	36,1	–120,3	–46,0	–67,9	–530,8	–718,9	–544,8	–337,8	–335,3	–334

Źródło: *Polski handel zagraniczny w 1997 roku*, IKCHZ, Warszawa 1998, *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi, stan i perspektywy*, Raporty rynkowe, MRIGŻ/MRiRW, ARR, IERiGŻ, lata 1995-2001, nr 2-13.

rzęta żywe, produkty pochodzenia zwierzęcego, sekcja II zawiera produkty pochodzenia roślinnego, sekcja III to tłuszcze i oleje pochodzenia zwierzęcego lub roślinnego oraz produkty ich rozkładu, a sekcja IV obejmuje gotowe artykuły spożywcze, napoje bezalkoholowe, alkohol i ocet, tytoń.

Rys. 1. Przyrosty absolutne w handlu rolno-spożywczym Polska - UE w stosunku do roku 1992 (w mln USD)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 1

Analiza kształtowania się dynamiki obrotów rolno-spożywczych dla 1992= =100 pokazuje, że wskaźnik dla importu w całym omawianym okresie przekraczał dynamikę eksportu (por. tabelę 2). Do roku 1997 dynamika zmian importu rok do roku była większa niż w przypadku eksportu, co najsilniej odzwierciedliło się w 1996 roku, kiedy przy wysokim wzroście importu z UE (o 31% w stosunku do roku poprzedniego), eksport omawianej grupy artykułów do UE obniżył się o 2% w porównaniu z rokiem 1995. Kolejne lata oznaczały spadek dynamiki importu z roku na rok. Jednocześnie nie zaznaczył się w tym okresie trend wzrostowy w przypadku eksportu. Od roku 1997 nastąpiło osłabianie dynamiki liczonej rok do roku zarówno w przypadku eksportu, jak i importu (z wyjątkiem 2001 roku). Przekładało się to na słabszą dynamikę wzrostu ujemnego salda wymiany z krajami UE, a jednoczesny brak wyraźnego trendu wzrostowego w przypadku eksportu z Polski do UE przyczyniał się do umacniania ujemnego salda wymiany.

Tabela 2. Dynamika eksportu i importu rolno-spożywczego w wymianie Polski z UE (1992=100, w %)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
1992=100									
Eksport	86,0	93,8	117,6	115,2	121,0	113,5	112,5	113,3	128,2
Import	99,8	101,0	127,7	167,3	190,4	166,8	146,9	147,6	162,8
Rok poprzedni = 100									
Eksport	86,0	109,0	125,5	98,0	105,0	93,8	99,1	100,7	113,1
Import	99,8	101,3	126,4	131,0	113,8	87,6	88,1	100,4	110,3

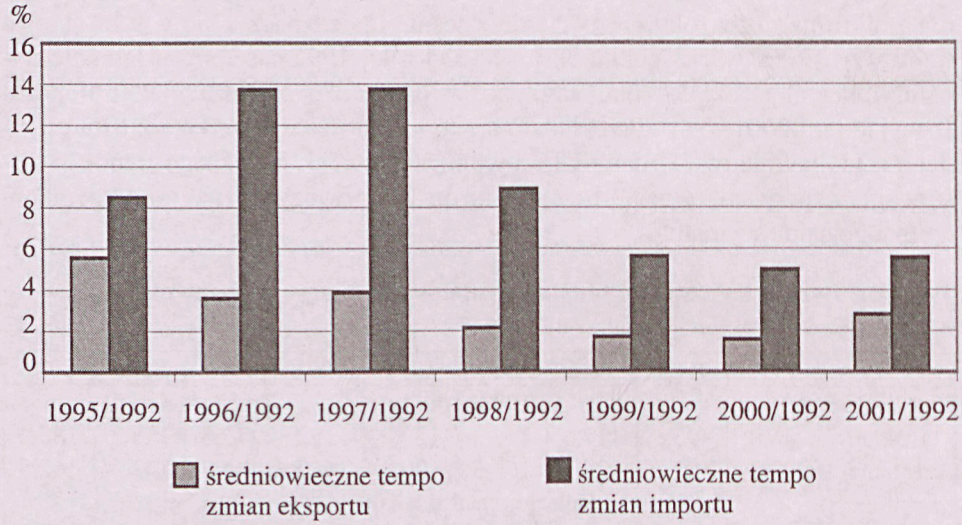
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych: *Polski handel zagraniczny w 1997 roku; Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi, stan i perspektywy.*

Asymetryczny charakter omawianej wymiany obrazuje również średnioroczne tempo zmian obrotów handlowych. W latach 1992-2001 średnioroczne tempo wzrostu importu rolno-spożywczego do Polski z UE było większe od średniego tempa wzrostu eksportu z Polski do UE (por. tabelę 3 i rysunek 2). W latach 1992-2001 import przyrastał średnio z roku na rok o 5,57%, natomiast w tym samym czasie średnie roczne przyrosty eksportu były o 2,77 punktów procentowych mniejsze i wynosiły 2,8%. W krótszych okresach różnice te były większe i przykładowo w latach 1992-1996 eksport artykułów rolno-spożywczych do UE wzrastał średniorocznie o 3,61%, natomiast import o 13,73% – czyli różnica wynosiła 10,12 punktów procentowych. W latach 1992-1997, 1992-1998, 1992-1999, 1992-2000 różnice pomiędzy średnim wzrostem importu artykułów rolno-spożywczych z UE do Polski, a eksportu z Polski do UE wynosiły odpowiednio 9,86; 6,77; 3,95 oraz 3,4 punktów procentowych. Siła asymetrii malała więc w dłuższym okresie.

Tabela 3. Średnioroczne tempo zmian eksportu i importu artykułów rolno-spożywczych w obrotach handlowych Polski z UE (w %)

	1994/ /1992	1995/ /1992	1996/ /1992	1997/ /1992	1998/ /1992	1999/ /1992	2000/ /1992	2001/ /1992
Eksport	0,9682	1,0556	1,0361	1,0389	1,0213	1,0170	1,0158	1,0280
Import	1,0050	1,0849	1,1373	1,1375	1,0890	1,0565	1,0498	1,0557

Źródło: Jak do tab. 2.

Rys. 2. Kształtowanie się średniorocznych zmian eksportu i importu rolno-spożywczego pomiędzy Polską a UE (w %, w odniesieniu do wartości bieżących w USD)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: *Polski handel zagraniczny w 1997 roku*; *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi, stan i perspektywy*

W latach dziewięćdziesiątych kraje UE były głównymi partnerami handlowymi Polski w wymianie artykułami rolno-spożywczymi. Początkowo udział UE jako odbiorcy polskich artykułów rolno-spożywczych systematycznie malał, podczas gdy jej udział, jako grupy krajów zaopatrujących Polskę w produkty rolno-spożywcze, pozostawał mniej więcej na wyrównanym poziomie lub wzrastał. Od roku 1998 udział UE w eksporcie z Polski był niższy niż w przypadku importu do Polski, co ponownie potwierdza, że korzyści z międzynarodowej wymiany przechylały się na rzecz krajów unijnych (por. tabelę 4). Asymetria przejawiała się więc w spadku udziału UE jako odbiorcy polskich artykułów rolno-spożywczych, przy jednoczesnym wyrównanym poziomie znaczenia UE jako grupy krajów zaopatrujących polski rynek.

Tabela 4. Udział eksportu i importu rolno-spożywczego pomiędzy Polską a UE w ogólnych obrotach rolno-spożywczych Polski (w %)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Eksport	56,6	58,2	50,7	52,8	47,0	41,7	41,3	47,9	48,6	48,1
Import	56,9	48,9	46,4	46,8	45,7	55,6	47,4	47,9	51,0	52,6

Źródło: Jak do tab. 2.

Przedstawione powyżej przejawy asymetrii świadczą, o tym, że zwrócona była ona w stronę krajów UE, które stały się beneficjentami korzyści z wymiany handlowej. Asymetria ta mierzona wartością strumieni eksportu i importu ulegała osłabieniu, jednak było to wynikiem głównie spadku importu, któremu nie towarzyszył intensywny wzrost eksportu. Poza tym niekorzystne kształtowanie się obrotów wynikało z zajmowanej pozycji i relacji sektora rolno-spożywczego z gospodarką narodową, co jest przedmiotem dalszych rozważań.

2. Sektorowe uwarunkowania asymetrii

Zdolność sektora rolno-spożywczego do konkurowania na rynkach krajów UE w latach dziewięćdziesiątych zdeterminowana została w pierwszej kolejności wprowadzonymi reformami związanymi z procesem transformacji systemowej, który wymuszał dostosowania sektora do warunków gospodarki rynkowej[2]. Przeprowadzone radykalne zmiany w latach 1989-1991 pogorszyły warunki rozwojowe sektora rolno-spożywczego. Sytuacja ta wynikała z jednej strony,

[2] Kondycja sektora rolno-spożywczego jest jednym z czynników warunkujących konkurencyjność i asymetrię wymiany rolno-spożywczej. Należy mieć również na uwadze m.in. zapisy Układu Europejskiego, prowadzoną politykę makroekonomiczną, handlową, stan koniunktury na świecie – czynniki te w ograniczonym zakresie są przedstawione w artykule.

z pojawienia się bariery popytu, która była efektem spadku realnych dochodów ludności; w 1990 roku popyt na żywność spadł o 15-20%[3]. Z drugiej strony nastąpiło uwolnienie cen, wycofanie subwencji do środków produkcji, demonopolizacja przetwórstwa i liberalizacja handlu oraz związany z nią napływ artykułów rolno-spożywczych, głównie z krajów UE. Zmusiło to producentów rolnych do akceptacji cen, które nie pokrywały kosztów produkcji[4], a w pozbawionym protekcji rolnictwie nastąpił spadek produkcji rolnej. Charakterystyczna dla produkcji rolnej zmienność w granicach 9-10% z roku na rok[5], ujemna dynamika produkcji w stosunku do 1990 roku poprzez mechanizm cenowy wpływała na sytuację dochodową rolników, od której z kolei zależały procesy rozwojowe sektora rolno-spożywczego oraz jego zdolność do sprostania konkurencji na rynkach krajowych i zagranicznych. Okazuje się, że w latach dziewięćdziesiątych producenci rolni, poprzez mechanizm rynkowy, realizowali w formie dochodów pierwotnych około 76% wytworzonej wartości dodanej brutto, przy czym wskaźnik ten w 1991 roku wynosił 77,6%, w okresie 1992-1994 ponad 80%, a w kolejnych latach systematycznie obniżał się do poziomu 67,5% w 1999 roku. Sytuacja taka oznacza, że blisko 24% wytworzonej wartości dodanej przez sektor rolny realizowane było przez pozarolnicze działy gospodarki[6]. Niekorzystne relacje dla sektora rolnego wiązały się z kształtowaniem się nożyc cen (por. tabelę 5), które wpływają na wielkość dochodów, a tym samym na zdolności rozwojowe sektora.

Tabela 5. Nożyce cenowe (Nc) i parytet dochodowy (Pd) w latach 1989-2000 (w %)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Nc	107,3	49,5	74,8	115,5	97,6	108,9	101,8	96,0	95,8	91,4	91,5	103,0
Pd	104,0	69,0	63,0	78,2	87,8	81,8	86,6	86,8	86,5	72,0	82,0	73,4

Źródło: *Roczniki statystyczne GUS za lata 1989-2000, Informacje o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju w 2000*, GUS, Warszawa 2001; *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2000 roku*, IERiGŻ, Warszawa 2001, *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2001 roku*, IERiGŻ, Warszawa 2002, s. 49.

Pierwsze lata transformacji oznaczały gwałtowne pogorszenie koniunktury cenowej; w 1991 roku wskaźnik cen wyniósł tylko 49,5%, a w kolejnym roku

[3] J. S. Zegar, *Dochody rolników*, w: *Rolnictwo polskie w okresie transformacji systemowej (1989-1997)*, IERiGŻ, Warszawa 1998, s. 189.

[4] K. Świetlik, *Ceny rolne w Polsce w latach 1989-1997*, „Problemy Integracji Rolnictwa" 1999, nr 2, s. 51.

[5] A. Woś, *Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju sektora żywnościowego*, w: *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2000 roku*, IERiGŻ, Warszawa 2001, s. 25.

[6] A. Woś, *Konkurencyjność wewnętrzna rolnictwa*, IERiGŻ, Warszawa 2001, s. 25-26.

74,8%. Takie zmiany relacji cenowych spowodowały, że wartość jednostki produktu wytworzonego w rolnictwie w latach 1990-1991 była równa 37% jego wartości w roku 1989. Właśnie wtedy, poprzez mechanizm cenowy, nastąpił znaczący transfer dochodu wytwarzanego w rolnictwie do sektorów pozarolniczych[7]. Korzystne relacje cenowe obserwowane były w latach 1992, 1994-1995 i 2000. Związane to było m.in. ze spadkiem produkcji rolniczej oraz słabnięciem bariery popytu, wynikającej tak ze wzrostu realnych dochodów, jak i z wprowadzania barier celnych, co ograniczało z kolei import rolno-spożywczy. W roku 2000 po raz pierwszy po czterech latach nastąpiła korzystna relacja cenowa, jednak nie mogła istotnie przyczynić się do poprawy sytuacji dochodowej producentów rolnych, zwłaszcza, że w 2001 roku relacje cenowe były ponownie niekorzystne dla producentów rolnych. Nożyce cen i transfer wartości dodanej poza sektor rolny były podstawowymi czynnikami pogorszenia sytuacji dochodowej producentów rolnych, jednocześnie dochody rolne były trwale niższe niż dochody grupy robotników. Dysparytet dochodowy osłabiał skłonność do inwestowania i modernizowania. Utrudniało to, a wręcz uniemożliwiało procesy rozwojowe sektora rolno-spożywczego, a w efekcie poprawę konkurencyjności produktów rolno-spożywczych na rynkach wewnętrznych i zewnętrznych.

W świetle powyższych uwag należy stwierdzić, że mechanizm rynkowy w warunkach prowadzonej w latach dziewięćdziesiątych restrykcyjnej polityki gospodarczej dokonywał niekorzystnego podziału dochodów w gospodarce i deprecjonował sektor rolny. Osłabianiu takich negatywnych skutków i kreowaniu efektów mnożnikowych mogły służyć wydatki budżetowe. W latach dziewięćdziesiątych udział wydatków na gospodarkę żywnościową (z KRUS) wzrastał, jednakże bez uwzględnienia KRUS wyraźna była jego tendencja spadkowa (por. tabelę 6). Świadczy to o tym, że wydatki te miały w wysokim stopniu charakter socjalny. Potwierdza to również fakt, iż proporcja wydatków na rolnictwo i gospodarkę żywnościową oraz KRUS zwiększała się na rzecz transferów socjalnych. I tak w 1997 roku udział ten był 2,5 razy, w 1998 – 3,2 razy, a w 1999 – 4,1 razy większy od wydatków na rolnictwo i gospodarkę żywnościową[8]. Zatem w większym stopniu środki przeznaczane były na świadczenia socjalne niż na nakłady związane z przemianami strukturalnymi. Świadczenia emerytalno-rentowe łagodziły spadek dochodów z działalności rolniczej, aczkolwiek nie kompensowały go całkowicie w ujęciu globalnym. Należy pamiętać, że wydatki te chociaż nie służą bezpośrednio rozwojowi rolnictwa, to jednak często gwarantują płynność finansową i wspomagają produkcję. Jednocześnie wzrost udziału

[7] J. S. Zegar, *Dochody rolników*, s. 191.

[8] A. Czyżewski, *Opinia o projekcie ustawy budżetowej w części dotyczącej rolnictwa i gospodarki żywnościowej*, Biuro Informacji i Dokumentacji Senackiej, Warszawa, styczeń 2000, s. 10.

wydatków aktywnych (m.in. na postęp, modernizację) w całkowitych wydatkach na gospodarkę żywnościową wydaje się niewystarczający w świetle opóźnionego i wydłużonego (ze względu na spełnianie przez sektor roli bufora dla przemian społeczno-ekonomicznych, co przejawia się m.in. w przejmowaniu uwalnianej siły roboczej z innych działów gospodarki i wzroście bezrobocia ukrytego na wsi) procesu restrukturyzacji i poprawy konkurencyjności. Udział tych wydatków w latach 1996-2001 zwiększył się odpowiednio z poziomu 54,4% do 72,1%[9].

Tabela 6. Udział wydatków na rolnictwo i gospodarkę żywnościową w latach 1991-2000 (w %)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Wk*	10,20	8,90	8,90	9,30	9,51	10,12	9,81	10,10	11,47	11,32	10,92
W**	4,50	3,00	2,80	2,70	2,54	2,89	2,75	2,37	2,10	2,26	2,21

* Wydatki z KRUS.

** Wydatki bez KRUS.

Źródło: *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2000 roku*, s. 33; *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2001 roku*, s. 55.

Możliwość konkurowania na rynkach zagranicznych determinowana jest zdolnością inwestycyjną podmiotów. Podstawowym źródłem akumulacji i finansowania rozwoju rolnictwa były dochody dyspozycyjne[10]. Jednocześnie odsetek gospodarstw, które tworzyły akumulację w stopniu umożliwiającym pokrycie ich rozwoju na początku lat dziewięćdziesiątych szacowany był na 7-8%, w 1994 roku wielkość ta wynosiła 10%, a w latach 1996-1997 osiągnęła poziom 15-20% (oznacza to, że pozostałe gospodarstwa najwyżej prowadziły reprodukcję prostą). Wielkość inwestycji, pomimo bardzo powolnej odbudowy, nie osiągnęła poziomu z lat 1987-1989; nie mogła więc wpłynąć na wyraźną poprawę poziomu konkurencyjności sektora w stosunku do innych działów gospodarki. Tempo wzrostu globalnych nakładów inwestycyjnych w rolnictwie (z roku na rok, w cenach stałych) w latach dziewięćdziesiątych było średnio o około 16 punktów procentowych rocznie niższe niż w gospodarce narodowej. Przykładowo w 1998 roku wolumen inwestycji w całej gospodarce był wyższy o 109,4%

[9] M. Adamowicz, *Przystosowanie rolnictwa polskiego do zmian rynkowych oraz wymagań integracji z Unią Europejską*, w: *Agrobiznes i obszary wiejskie wobec integracji z Unią Europejską – nadzieje, szanse, obawy*, Roczniki Naukowe SERiA, Szczecin 1997, s. 19-20; *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2001 roku*, s. 57.

[10] Szacuje się, że tylko około 3% funduszy inwestycyjnych w rolnictwie chłopskim pochodziło z kredytów, pozostałą część stanowiły środki własne, por. *Produkcyjno-ekonomiczna sytuacja gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną w latach 1994-1996*, IERiGŻ, Warszawa 1998, s. 73.

niż w 1990 roku, natomiast w rolnictwie był on niższy o 58,9%[11]. Realny spadek nakładów inwestycyjnych przekładał się więc na starzenie się potencjałów wytwórczych, spadek wydajności pracy, co pociągało obniżanie dochodów, a to z kolei wpływało na pogorszenie zdolności inwestycyjnych sektora. Sytuacja taka musiała przekładać się na ograniczoną możliwość kreacji wysokiej jakościowo i konkurencyjnej produkcji eksportowej. Dysparytet dochodowy i możliwości realizacji przez sektor nadwyżki ekonomicznej wpływały również na kształtowanie się innych relacji, które ujawniały słabszą pozycję sektora rolno-spożywczego wobec pozostałych działów gospodarki narodowej. Potwierdzają to m.in. społeczna wydajność pracy w rolnictwie, która w latach 1991-1999 stanowiła 17,6% tej zmiennej w innych sektorach, w przypadku technicznego uzbrojenia pracy, stosunek ten kształtował się na poziomie 30,7%, a produktywność środków trwałych w rolnictwie – 41,6%[12]. Jednocześnie w tym okresie te niekorzystne dla rolnictwa relacje uległy zwiększeniu w przypadku społecznej wydajności pracy (relacja ta zmieniła się odpowiednio z 18,4 do 10,6%) i technicznego uzbrojenia (zmiana z 53,2 do 28,6%); zmniejszyła się tylko dysproporcja w produktywności środków trwałych (zależność ta wzrosła z 36,1 do 37,1%).

Pośredni wpływ na zdolność do sprostania konkurencji międzynarodowej i wynik handlu zagranicznego miał stan infrastruktury technicznej i społecznej. Wpływa on bowiem na możliwość obniżania kosztów produkcji, wzrost wydajności pracy, wprowadzanie nowych technologii i postępu technicznego. Działania na rzecz poprawy infrastruktury społecznej są jednym z warunków powodzenia programów na rzecz rolnictwa i wsi[13]. Szczególnie istotnymi kwestiami są tu bezrobocie i poziom wykształcenia. Szacuje się, że w 1999 roku na wsi bezrobocie rejestrowane wraz z ukrytym wynosiło około 2 mln osób[14]. Bezrobocie to, z jednej strony jest skutkiem wysokiego deficytu w handlu zagranicznym, z drugiej stanowi barierę przemian strukturalnych sektora rolno-spożywczego, które z kolei są konieczne w świetle potrzeby poprawy konkurencyjności i zmniejszania deficytu handlowego. Długotrwałe bezrobocie wiąże się z poziomem wykształcenia. Według Narodowego Spisu Powszechnego z 1996 roku 49,5% ludności wiejskiej ma zaledwie wykształcenie podstawowe, a tylko 4,4% ma kwalifikujące się jako wyższe od średniego. Relacje takie są szczególnie niekorzystne w świetle tego, że o tempie rozwoju i poziomie dobrobytu decydują wiedza i umiejętności, a inwestowanie w kapitał ludzki, zdolność do adap-

[11] A. Woś, *Inwestycje i akumulacja w rolnictwie chłopskim w latach 1988-1998*, Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy, nr 466, IERiGŻ, Warszawa 2000, s. 13-14.

[12] A. Woś, *Konkurencyjność wewnętrzna*, s. 13.

[13] A. Kożuch, *Czynniki wzrostu konkurencyjności obszarów wiejskich w aspekcie integracji z Unią Europejską*, VII Kogres Ekonomistów Polskich, z. 4, Warszawa 2001, s. 14.

[14] J. S. Zegar, *Dochody chłopskie. Stan – Perspektywy – Polityka*, Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy, nr 439, IERiGŻ, Warszawa 1999, s. 12.

towania nowych technologii i organizacji staje się gwarantem podnoszenia konkurencyjności, zwłaszcza w kontekście konieczności konkurowania z wysoko rozwiniętymi krajami[15]. Okazuje się, że związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy poziomem wykształcenia, a osiąganymi dochodami jest bardzo silny[16], dlatego też można uznać, że dysparytet wykształcenia osłabiał zdolność konkurowania[17] sektora rolno-spożywczego zarówno na rynkach krajowych, jak i zagranicznych. W świetle powyższych uwag istotna staje się więc rola zewnętrznych funduszy, wspierających przemiany w sektorze.

Podsumowanie

Konstatując, można stwierdzić, że sektor rolno-spożywczy pozostawał w niekorzystnych relacjach w stosunku do pozostałych sektorów gospodarki narodowej. Wynikały one z deprecjonowania sektora przez mechanizm cenowy, a znaczący dysparytet dochodowy oraz zewnętrzne środki pieniężne uniemożliwiały jego rozwój. Poza tym, jego relatywnie gorsza pozycja determinowana była m.in. przez niższe techniczne uzbrojenie, produktywność środków trwałych w rolnictwie oraz społeczną wydajność pracy. Niekorzystne relacje wiązały się również z poziomem zatrudnienia i wykształcenia. Takie parametry nie przekładały się na wzrost poziomu konkurencyjności i silne bodźce eksportowe. Osłabienie asymetrii wymiany i obniżanie deficytu handlowego nie było więc wynikiem poprawy relacji ekonomicznych, ale efektem spadku popytu globalnego, wynikającego z prowadzonej w Polsce restrykcyjnej polityki makroekonomicznej (w szczególności pieniężnej), i pogorszenia stanu koniunktury światowej. Stwarzało to więc istotne zagrożenie dla możliwości sprostania konkurencji w przypadku całkowitego zliberalizowania wymiany rolno-spożywczej pomiędzy Polską i UE.

---

[15] B. Gruchman, *Nowy paradygmat rozwoju regionalnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" 1992, z. 2, s. 19-24.

[16] A. Koraszewski, *Uwagi o perspektywach integracji z Unią Europejską*, „Kultura", październik 1997, s. 47-60.

[17] Możliwość skorzystania na przykład z kredytów preferencyjnych lub innych form wsparcia rozwoju gospodarstwa jest coraz częściej uzależniona od posiadania odpowiednich kwalifikacji, przy czym ogólną tendencją jest konieczność posiadania wykształcenia na poziomie średnim; por. E. Matuszak, *Kwalifikacje zawodowe rolników w kontekście integracji z Unią Europejską*, Materiały konferencyjne, KCDRRiOW, Poznań 1999, s. 215.

Literatura

Adamowicz M., *Przystosowanie rolnictwa polskiego do zmian rynkowych oraz wymagań integracji z Unią Europejską*, w: *Agrobiznes i obszary wiejskie wobec integracji z Unią Europejską – nadzieje, szanse, obawy*, Roczniki Naukowe SERiA, Szczecin 1997.

Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2000 roku, IERiGŻ, Warszawa 2001.

Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2001 roku, IERiGŻ, Warszawa 2002.

Czyżewski A., *Opinia o projekcie ustawy budżetowej w części dotyczącej rolnictwa i gospodarki żywnościowej, Biuro Informacji i Dokumentacji Senackiej*, Warszawa, styczeń 2000.

Gruchman B., *Nowy paradygmat rozwoju regionalnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny", 1992, z. 2.

Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi, stan i perspektywy, Raporty rynkowe, MRIGŻ/MRiRW, ARR, IERiGŻ, lata 1995-2001, nr 2-13.

Informacje o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju w 2000, GUS, Warszawa 2001.

Koraszewski A., *Uwagi o perspektywach integracji z Unią Europejską*, „Kultura", październik 1997.

Kożuch A., *Czynniki wzrostu konkurencyjności obszarów wiejskich w aspekcie integracji z Unią Europejską*, VII Kogres Ekonomistów Polskich, z. 4, Warszawa 2001.

Matuszak E., *Kwalifikacje zawodowe rolników w kontekście integracji z Unią Europejską*, Materiały konferencyjne, KCDRRiOW, Poznań 1999.

Polski handel zagraniczny w 1997 roku, IKCHZ, Warszawa 1998.

Produkcyjno-ekonomiczna sytuacja gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną w latach 1994-1996, IERiGŻ, Warszawa 1998.

Roczniki statystyczne 1999-2000, GUS, Warszawa 1999-2000.

Świetlik K., *Ceny rolne w Polsce w latach 1989-1997*, *„Problemy Integracji Rolnictwa"*, 1999, nr 2.

Woś A., *Inwestycje i akumulacja w rolnictwie chłopskim w latach 1988-1998*, Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy, nr 466, IERiGŻ, Warszawa 2000.

Woś A., *Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju sektora żywnościowego*, w: *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2000 roku*, IERiGŻ, Warszawa 2001.

Woś A., *Konkurencyjność wewnętrzna rolnictwa*, IERiGŻ, Warszawa 2001.

Zegar J. S., *Dochody chłopskie. Stan – Perspektywy – Polityka*, Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy, nr 439, IERiGŻ, Warszawa 1999.

Zegar J. S., *Dochody rolników*, w: *Rolnictwo polskie w okresie transformacji systemowej (1989-1997)*, IERiGŻ, Warszawa 1998.

THE ASYMMETRY OF AGRO-FOOD TRADE BETWEEN POLAND AND THE EU AND ITS SECTOR'S DETERMINANTS

Summary

The article includes description of symptoms of the asymmetrical agro-food trade between Poland and EU within 1992-2001. The author concludes that the EU benefits by the asymmetrical exchange. The change of the assumed asymmetry was determined also by negative economic relations of polish agro-food sector with polish economy, which are presented in this article. The discussed negative relations couldn't make the polish agro-food products more competitive in the union market and finally changed the asymmetry towards Poland's advantages.